

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.67.81-90>

УДК 711.1+72.01

Тімохін Віктор Олександрович,

доктор архітектури, професор

кафедри дизайну архітектурного середовища

Київський національний університет будівництва і архітектури

timokhin.vo@knuba.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-0559-4384>

Шебек Надія Миколаївна,

доктор архітектури, професор

кафедри містобудування

Київський національний університет будівництва і архітектури

shebek.nm@knuba.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0001-6038-3945>

ІСТОРИЧНІ АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНІ ОСЕРЕДКИ В ЕТНІЧНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ

Анотація: у статті розглянуто особливості розташування невеликих історичних поселень – носіїв архітектурно-містобудівної культури в 12 етнічних регіонах України. Для аналізу був застосований оригінальний метод виявлення ареалів історичних поселень і формування відповідних 57 полігонів. В результаті були сформовані групи невеликих провінційних міст і містечок, селищ і сіл, храмів і монастирів з ознаками історичного архітектурного середовища. Виявлені групи історичних архітектурно-містобудівних осередків потребують подальшого ґрунтового вивчення. Результати цих досліджень можуть бути використані для розробки концепції відновлення і подальшого сталого розвитку історичних поселень України.

Ключові слова: історичні поселення; архітектура; містобудування; культура; етнічні регіони.

Постановка проблеми. Сучасна урбаністична цивілізація, яка рухається шляхами тотальної глобалізації, все частіше зустрічає супротив регіональних культур, орієнтованих на відновлення і розвиток історичних етнічних традицій в невеликих провінційних поселеннях. Вони в сукупності утворюють власну мережу в регіональних системах розселення, формуючи в природному оточенні на віддалені та за межами суцільно урбанізованих територій унікальні архітектурно-містобудівні осередки. Вивчення цієї мережі потребує об'єднаних зусиль багатьох природничих і гуманітарних наук – філософії, історії, соціології, культурології, географії та геології, архітектури та містобудування.

Особливої актуальності ці дослідження набувають у сучасній Україні, змушеній відновлювати зруйновані війною історичні поселення, адже суспільство вкрай зацікавлено в сталому розвитку етнічних регіонів, основою якого є архітектурно-містобудівні осередки національної культури і мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню фундаментальної проблеми протистояння і протиборства урбаністичної цивілізації та регіональних культур, яке започаткував у своїх філософсько-історичних дослідженнях О. Шпенглер [1], присвятили власні соціологічні пошуки М. Вебер [2] і архітектурний критик К. Фремpton [3]. Прикладні проблеми виникнення і розвитку мережі історичних міст досліджувались у роботах Е. Грушки [4] та І. Груза [5]. Етнічне районування, особливості розвитку локальних систем розселення, історичних міст та їх архітектурно-містобудівних осередків вивчались у роботах Ю. Білокоця [6], Л. Прибеги [7], В. Вечерського [8], С. Трубчанінова [9]. Ці питання з позицій ландшафтознавства розглядав економ-географ Ю. Тютюнник [10].

Ця стаття продовжує серію публікацій її авторів [11-15], присвячених виявленню сталих закономірностей гармонійного розвитку поселень та громад в природно-географічному і культурно-історичному контексті України.

Мета публікації полягає в дослідженні локалізації архітектурно-містобудівних осередків, які є носіями культури України та забезпечують її національну ідентичність.

Основна частина. Етнічне районування території України має свою історію, яка формувалася під впливом багатьох факторів, що домінували у той чи інший період. Серед них: кліматичні та географічні, геоморфологічні і геополітичні; соціально-економічні, історико-політичні та адміністративно-територіальні; ментальні та історико-культурні.

Їх групування та перегрупування призвели до виділення етнічних ареалів, які накладалися на географічні, геоморфологічні та адміністративно-територіальні карти України. У різних джерелах кількість, назви і межі цих ареалів часто видозмінювались. В якійсь мірі це пояснюється історичними процесами колонізації і масового переселення, а також наявністю міжнаціональних етнічних груп, особливо в прикордонних регіонах.

Автори статті спираються на пропозиції щодо виділення етнічних ареалів відповідно до надобласного рівня членування території України, які формують етнічні райони (ареали, землі) шляхом об'єднання окремих областей [6]. За цією пропозицією в сучасній Україні існують 12 етнічних регіонів, кожний із яких частіше за все об'єднує між собою декілька областей. Серед них: Буковина (Чернівецька), Волинь (Волинська, Рівненська), Галичина (Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська), Донбас (Донецька, Луганська), Закарпаття

(Закарпатська), Поділля (Вінницька, Хмельницька), Полісся (Житомирська, Київська, Черкаська), Придніпров'я (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська), Сіверщина (Сумська, Чернігівська), Слобожанщина (Харківська, Полтавська), Таврія (Миколаївська, Одеська, Херсонська), Крим (Автономна Республіка Крим).

Кожний з етнічних регіонів знаходяться в різних природно-кліматичних, геоморфологічних і геотектонічних умовах. Вони також відрізняються штучним урбанізованим середовищем і оточенням, які характеризуються щільністю і конфігурацією магістральних мереж міжнародного, загальнодержавного і регіонального значення, наявністю великих міст і агломерацій. У різних регіонах України в конкретному природному і урбанізованому оточенні невеликих провінційних поселень історично виникли і розвивалися унікальні архітектурно-містобудівні середовища – представники етнічної культури, паттерни її архітектурно-містобудівної фізіогноміки. В етнічних регіонах України зосереджена різна кількість невеликих провінційних поселень, що зберігають традиційний характер історичного архітектурного середовища. На Буковині їх 10, на Волині – 24, на Галичині – 41, на Донбасі – 14, у Закарпатті – 8, на Поділлі – 21, в Поліссі – 38, у Придніпров'ї – 25, на Сіверщині – 27, на Слобожанщині – 15, у Таврії – 21, в Криму – 18. В сукупності – 262 поселення, які утворюють за словами біологів своєрідне «мереживо ареалу», а фактично мережу осередків етнічної архітектурно-містобудівної культури.

Автори статті відвідали і попередньо обстежили більшу частину цих унікальних поселень, а також проаналізували конфігурацію ділянок їх зосередження на теренах 12 етнічних регіонів України (рис). Поселення в цих групах розміщуються у вершинах неправильних багатокутників-полігонів, які окреслюють території розвитку самобутніх регіональних культур. Ці поселення всередині полігонів зв'язані між собою сіткою регіональних і місцевих доріг, а також водними шляхами в разі їх розташування на берегах річок чи морів.

На території Буковини розташовано 10 сіл, невеличких міст, містечок і монастирів, які утворюють навколо Чернівців 2 ареали: західний (Кіцмань, Вижниця, Сторожинець) і східний (Хотин, Новоселиця, Банчаки, Бояни, Молодія).

На території Волині 24-х осередків утворюють 4 ареали: північний (Зарічне, Серняки, Любешів, Чарторийськ, Старосілля, Сарни, Дубровиця); південний навколо Луцька (Радомишль, Берестечко, Млинів, Олика); північно-західний навколо Ковеля (Камінь-Каширський, Світязь, Городне, Мільці, Любомир, Володимир); північно-східний навколо Рівного (Хотин, Клевань, Острог, Межирічі, Гоща, Корець).

Рис. Схема розташування ареалів-полігонів осередків архітектурно-містобудівної культури в Україні, креслення авторів

На території Галичини привертають увагу 41 історичне поселення, які об'єднані у 6 ареалів-полігонів. Північний ареал навколо Кам'янки-Бузької (Сокаль, Червоноград, Белз); центральний навколо Львова (Кам'янка-Бузька, Жовква, Крехов, Городок, Комарне, Свірж, Золочів, Броди, Олесько, Буськ); східний навколо Тернополя (Кременець, Почаїв, Підкамінь, Збараж, Вишнівець); ще один східний на південь від Тернополя (Микулинці, Теремовля, Бучач, Заліщики, Борщів, Скала-Подільська, Чортків, Гусятин, Скалат, Волочиськ); південний навколо Івано-Франківська (Бережани, Рогатин, Бурштин, Галич, Калуш, Тустань, Манява, Тисмениця, Підгайці); ще один на південь від Івано-Франківська (Коломия, Яремча, Косів, Снятин).

На Донбасі існують 14 поселень з історичним архітектурно-містобудівним середовищем, які утворюють 4 полігони для досліджень. Північний полігон навколо Старобільська (Новопсков, Сватове, Северодонецьк, Лисичанськ, Біловодськ); південний навколо Маріуполя (Волноваха, Новоазовськ); західний навколо Донецька (Святогорськ, Слов'янськ, Краматорськ, Покровськ, Макіївка, Єнакієве, Горлівка, Бахмут); східний навколо Луганська (Слав'яносербськ, Алчевськ, Довжанськ, Щастя).

На Закарпатті з північного заходу на південний схід розтягнулися 2 ареали: північно-західний від Ужгорода (Мукачеве, Берегове, Виноградів, Королево, Іршава, Свалява); південно-східний (Хуст, Тячів, Рахів, Дубове, Нересниця, Драгово).

У Криму нараховано 18 поселень з історичними архітектурно-містобудівними осередками етнічної культури, які утворюють 3 ареали-полігони. Північний полігон навколо затоки Сиваш (Генічеськ, Чаплинка, Армянськ, Красноперекопськ, Джанкой), західний полігон уздовж Каркінітської та Каламітської заток (Роздольне, Черноморськ, Євпаторія, Саки) та південний ареал-полігон навколо Сімферополя (Старий Крим, Білогорськ, Бахчисарай, Інкерман, Форос, Сімеїз, Ялта, Гурзуф, Алушта, Судак, Коктебель, Феодосія, Керч).

На Поділлі 21 поселення, які об'єднані у 4 ареали – північний, південний, західний і східний. Північний полігон на північ від Хмельницького утворюють Полонне, Ізяслав, Антоніни, Старокостянтинів, Меджибіж, Летичів, Хмільник; західний полігон на південь від Хмельницького – Сутківці, Городок, Сатанів, Кам'янець-Подільський, Бакота, Дунаївці; південний полігон на південно-захід від Вінниці – Браїлів, Бар, Муровані Курилівці, Лядова, Могилів-Подільський, Ямпіль, Шаргород; східний ареал на південний схід від Вінниці представляють Вороновиця, Немирів, Сокоlecь, Тульчин, Гайсин, Дашів.

Полісся – великий регіон, який об'єднує 3 області – Київську, Житомирську і Черкаську, і включає найбільшу кількість (38) поселень – носіїв етнічної культури. Вони згруповані у 7 ареалів – полігонів: 2 регіони навколо Коростеня (Коростень, Олевськ, Новоград-Волинський) і (Коростень, Овруч, Народичі, Поліське, Чорнобиль, Пісківка, Радомишль, Малин, Чоповичі); 2 регіони навколо Києва: правобережний (Димер, Вишгород, Васильків, Фастів, Біла Церква, Тараща, Богуслав, Стеблів, Корсунь-Шевченківський, Миронівка, Канів, Ржищів, Обухів) та лівобережний (Бориспіль, Яготин, Золотоноша, Бакаївка, Переяслав-Хмельницький), а також по одному навколо Черкас (Сміла, Шпола, Лебедин, Мельники, Чигирин), Житомира (Дениші, Тригір'я, Чуднів, Любар, Бердичів, Червоне, Коростишів) і Умані (Жашків, Монастирище, Умань, Тальне, Звенигородка, Буки).

Етнічний регіон Придніпров'я об'єднує 3 області: Кіровоградську, Дніпропетровську і Запорізьку. У ньому є 25 поселень з історичним архітектурно-містобудівним середовищем. Вони групуються у 6 полігонів: навколо Дніпра (Новомосковськ, Мар'ївка, Петриківка, Кам'янське, Павлоград), Запоріжжя (Нікополь, Марганець, Камишуваха, Оріхів, Пологи, Гуляйполе, Васильківка), Кропивницького (Каніж, Новомиргород, Гайворон, Вільшанка, Новоукраїнка, Бобринець), Кривого Рогу (Інгулець, Покров, Кривий Ріг),

Бердянська (Токмак, Молочанськ, Василівка, Мелітополь, Приморськ, Бердянськ), Олександрії (Світловодськ, Олександрія, Жовті води, Онуфріївка).

На Сіверщині виділено 27 поселень, які об'єднані в 5 полігонів: 2 полігони навколо Чернігова: північний (Славутич, Любеч, Городня, Седнів, Мена) і південний (Остер, Козелець, Данівка, Ніжин), по одному навколо Новгород-Сіверського (Короп, Батурін, Путивль, Глухів, Шостка, Пирогівка, Новгород-Сіверський), Сум (Лебедин, Чернетчина, Охтирка, Тростянець) і Прилук (Ічня, Качанівка, Тростянець, Сокиринці, Ладан, Прилуки, Густинь).

Слобожанщина, що об'єднує Харківську і Полтавську області, включає 15 поселень з ознаками етнічної культури та історичним архітектурно-містобудівним середовищем. Ці 15 поселень розділено на 4 групи зі специфічними особливостями, тобто на 4 ареали. При дослідженні вони перетворюються у 4 територіальні полігони: полігон між Харковом і Полтавою (Золочів, Сковородинівка, Богодухів, Шаровка, Краснокутськ, Опішне, Диканька, Люботин), східний Харківський (Чугуїв, Зміїв, Ізюм, Куп'янськ), Кременчуцький (Решетилівка, Кременчук, Кобеляки) і Миргородський (Ромни, Лохвиця, Пирятин, Лубни, Миргород, Великі Сорочинці, Гадяч) полігони.

Таврійський етнічний регіон розташований на територіях Одеської, Миколаївської та Херсонської областей. У регіоні виявлено 21 поселення з ознаками регіональної культури, які згруповані в 6 полігонів: Первомайський (Криве озеро, Балта, Котовськ, Ананьїв, Вознесенськ, Первомайськ), Вознесенський (Нова Одеса, Баштанка, Південний Буг, Актове, Вознесенськ), Одесько-Миколаївсько-Херсонський (Херсон, Миколаїв, Парутіне, Очаків, Коблеве, Одеса, Іллічівськ, Овідіюполь), Бериславський (Червоний Маяк, Велика Олександрівка, Снігурівка, Херсон, Берислав), Каховський (Нова Каховка, Цюрупинськ, Гола Пристань, Скадовськ, Асканія Нова, Каховка), Татарбунарський (Білгород-Дністровський, Болград, Ізмаїл, Кілія, Вилкове, Татарбунари).

Висновки. В дослідженні розглянуто 262 поселення в 12 етнічних регіонах, які розташовані на території 25 областей України. Цінність цих поселень визначалась наявністю історичних пам'яток архітектури, їх збереженістю, зв'язком з ландшафтом і урбанізованим оточенням. До списку потрапили міста і містечка, селища і села, замки, фортеці, палаци, городища, храми і монастирі, пам'ятки природи. Цей список зв'язався з багатьма джерелами [7-9, 16-18] і перевірявся при відвідуванні більшості з цих поселень авторами статті упродовж останніх 15 років.

Для дослідження історичних провінційних поселень – носіїв етнічної культури – був запропонований метод виявлення ареалів і відповідних полігонів. Він спрямований на конструювання «мережева ареалів» з метою їх

об'єднання у мережі історичних осередків в етнічних регіонах. Ця структура, яка складається з неправильних полігонів, де у вершинах розміщуються поселення, що по периметру і між собою зв'язані регіональними і місцевими дорогами, віддзеркалює архітектонічний зміст і форму мережі.

Відновлення цих мереж у повоєнний час потребує вже сьогодні подальших досліджень, спрямованих на розробку загальної концепції включення історичних провінційних поселень у сталий розвиток архітектурно-містобудівної культури етнічних регіонів і України в цілому.

Список джерел

1. Шпенглер О. *Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории*. Т. 2. Всемирно-исторические перспективы. Минск: «Попурри», 2019. 704 с.
2. Вебер М. *Город*. Москва: «StrelkaPress», 2018. 252 с.
3. Фремpton К. *Современная архитектура: Критический взгляд на историю развития*. Москва: Стройиздат, 1990. 535 с.
4. Грушка Э. *Развитие градостроительства*. Братислава: Издательство Словацкой академии наук, 1963. 660 с.
5. Груза И. *Теория города*. Москва: Издательство литературы по строительству, 1972. 249 с.
6. Білоконь Ю. М. *Регіональне планування (теорія і практика)*. Київ: Логос, 2003. 246 с.
7. Прибега Л. В. *Охорона та реставрація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини України*. Київ: Мистецтво, 2009. 304 с.
8. Вечерський В. В. *Українські монастирі*. Київ: Наш час, 2008. 400 с.
9. Трубочанінов С. В. *Країна замків і фортець*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. 56 с.
10. Тютюнник Ю. Г. *Онаслеживание ландшафта*. Киев: Издательство Украина, 2010. 212 с.
11. Shebek N., Timokhin V., Tretiak Y., Kolmakov I., Olkhovets O. (2020). Sustainable development and harmonization of the architectural environment of cities. *E3S Web of Conferences*, **166**, 09001. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016609001>
12. Shebek N., Timokhin V., Tretiak Y., Kolmakov I., Olkhovets O. (2021). Sustainable development and tolerance in the socializing and resocializing of the architectural environment of cities. *E3S Web of Conferences*, **280**, 04009. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128004009>
13. Тімохін В. О., Шибек Н. М. Інтегративні методи досліджень регіональних культур в етнічних районах України. *Просторове планування, містобудування,*

архітектура, політичні та соціокультурні засади. Київ-Тернопіль: «Бескиди», 2021. Вип. II. В 2-х.ч. Частина 1. С. 93- 99.

14. Тімохін В. О., Шебек Н. М., Третяк Ю. В. Включеність етнічного районування в сталий розвиток регіонів України. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2022. Вип. 62. С. 113-123. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.113-123>

15. Тімохін В. О. Архітектоніка ландшафтів і урбанізація міського середовища Києва. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2016. Вип. 46. С. 339-346.

16. Івченко А. С. Вся Україна. Київ: ГНПП «Картографія», 2008. 656 с.

17. Хоменко О., Хоменко Л. *Монастири Української православної церкви*. Київ: видавництво СВОД, 2015.

18. Асєєв Ю. С., Вечерський В. В., Годованюк О. М. та ін. Історія української архітектури / за редакцією Тимофійєнка В. І. Київ: Техніка, 2003. 472 с.

References

1. Spengler, O. (2019). Zakat Yevropy. Ocherki morfologii mirovoy istorii. Tom 2. Vsemirno-istoricheskiye perspektivy. [Sunset of Europe. Essays on the morphology of world history. Volume 2. World Historical Perspectives]. Minsk: «Popourri». P. 704. (in Russian).

2. Weber, M. (2017). Gorod. [City]. Moscow: «Strelka Press». P. 252. (in Russian).

3. Frampton, K. (1990). Sovremennaya arkhitektura: Kriticheskiy vzglyad na istoriyu razvitiya. [Modern Architecture: A Critical Look at the History of Development]. Moscow: Stroyizdat. P. 535. (in Russian).

4. Grushka, E. (1963). Razvitiye gradostroitelstva. [Development of urban planning]. Bratislava: Izdatel'stvo Slovatskoy akademii nauk. P. 660. (in Russian).

5. Gruza, I. (1972). Teoriya goroda. [Theory of the city]. Moscow: Izdatel'stvo literatury po stroitelstvu. P. 249. (in Russian).

6. Bilokon, Yu. M. (2003). Rehionalne planuvannya (teoriya i praktyka). [Regional planning (theory and practice)]. Kyiv: Logos. P. 246. (in Ukrainian).

7. Prybeha, L. V. (2009). Okhrona ta restavratsiya obyektiv arkhitekturno-mistobudivnoyi spadshchyny Ukrayiny. [Protection and restoration of objects of architectural and urban planning heritage of Ukraine]. Kyiv: Mystetstvo. P. 304. (in Ukrainian).

8. Vecherskiy, V. V. (2008). Ukrayinski monastyri. [Ukrainian monasteries]. Kyiv: Nash chas. P. 400. (in Ukrainian).

9. Trubchaninov, S. V. (2007). Krayina zamkiv i fortets. [The country of castles and fortresses]. Kamianets-Podilskiy: Oiyum. P. 56. (in Ukrainian).

10. Tyutyunnik, YU. G. (2010). Onaslezhivaniye landshafta. [Legacy landscape]. Kyiv: Izdatelstvo Ukraina. P. 212. (in Russian).
11. Shebek, N., Timokhin, V., Tretiak, Y., Kolmakov, I., Olkhovets, O. (2020). Sustainable development and harmonization of the architectural environment of cities. E3S Web of Conferences, (166), 09001. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016609001>
12. Shebek, N., Timokhin, V., Tretiak, Y., Kolmakov, I., Olkhovets, O. (2021). Sustainable development and tolerance in the socializing and resocializing of the architectural environment of cities. E3S Web of Conferences, (280), 04009. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128004009>
13. Timokhin, V. O., Shebek, N. M. (2021). Intehratyvni metody doslidzhen rehionalnykh kultur v etnichnykh rayonakh Ukrayiny. [Integrative research methods of regional cultures in ethnic regions of Ukraine]. Prostorove planuvannya, mistobuduvannya, arkhitektura, politychni ta sotsiokulturni zasady. Kiev-Ternopil: "Beskydy". Issue II. In 2 parts. Part 1. P. 93-98. (in Ukrainian).
14. Timokhin, V. O., Shebek, N. M., Tretiak, Y. V. (2022). Inclusion of ethnic zoning in the sustainable development of regions of Ukraine [Vklyuchenist etnichnoho rayonuvannya v stalyy rozvytok rehioniv Ukrayiny]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya, (62), 113-123. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.113-123> (in Ukrainian).
15. Timokhin, V. O. (2016). Architectonic of landscapes and urbanization of the urban environment of Kyiv [Arkhitektonika landshaftiv i urbanizatsiya mis'koho seredovyscha Kyyeva]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya, (46), 339-346. (in Ukrainian).
16. Ivchenko, A. S. (2008). All Ukraine. [Vsya Ukraina]. Kyiv: GNPP «Kartografīya». P. 656. (in Russian).
17. Khomenko, O., Khomenko, L. (2015). Monasteries of the Ukrainian Orthodox Church. [Monastyri Ukrainskoy pravoslavnoy tserkvi]. Kyiv: izdatelstvo SVOD. (in Russian).
18. Aseev, Yu.S., Vecherskyi, V.V., Godovanyuk, O.M. and others. (2008). Istoriya ukrayinskoyi arkhitektury. [History of Ukrainian architecture]. Edited by Timofienko V.I. Kyiv: Tekhnika. P. 472. (in Ukrainian).

Annotation

Viktor Timokhin, Doctor of Architecture, Professor, Department of Architectural Environment Design, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Nadiia Shebek, Doctor of Architecture, Professor, Department of Town Planning, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Historical architectural and town-planning centers in the ethnic culture of Ukraine

The article considers the features of the location of small historical settlements - carriers of the architectural and urban culture in 12 ethnic regions of Ukraine. Among them: Bukovyna, Volyn, Halychyna, Donbas, Zakarpattia, Crimea, Podillia, Polissia, Naddnipyrianshchyna, Sivershchyna, Slobozhanshchyna, Tavria. For the analysis, an original method was used to identify the areas of historical settlements and the formation of the corresponding 57 polygons. The areas that form the centers of regional culture are identified according to the principle of territorial proximity of settlements, taking into account the tracing of communication routes between them. Accordingly, the polygons are formed from small towns with historical monuments of architectural and town-planning art, which are connected to each other along the perimeter in the shortest possible way by regional and local roads. For example, on the territory of Bukovyna there are 10 villages, small towns, settlements, castles and monasteries, which form 2 polygons around Chernivtsi: the western (Kitsman, Vyzhnytsia, Storozhynets) and the eastern (Khotyn, Novoselytsia, Banchaky, Boyany, Molodiy). As a result, groups of small provincial cities and towns, towns and villages, temples and monasteries were formed with signs of a historical architectural environment. In each ethnic region, a different number of such groups have been formed, which form the corresponding number of polygons: Bukovyna – 2, Volhynia – 4, Galicia – 6, Donbas – 4, Transcarpathia – 2, Crimea – 3, Podillia – 5, Polissia – 8, Naddnipyrianshchyna – 6, Severshchyna – 6, Slobozhanshchyna – 4, Tavria – 6. The identified groups of historical architectural and urban centers require further thorough study. The results of these studies can be used to develop a concept for the restoration and further sustainable development of the historical settlements of Ukraine.

Keywords: historical settlements; architecture; urban planning; culture; ethnic regions.